

לכבוד שבת קדש – פרשת דברים – שבת חזון תשפ"א

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

שבועת משה והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכן לשבתו עולמים : שורש החורבן הוא אם כן חטא המרגלים שנחשב יותר חמור מחטא העגל שהרי על חטא העגל מחל הקב"ה לעם ישראל ואילו על חטא המרגלים אין מחילה.

שלוש פעמים אנו קוראים בשבוע זה, שבוע שחל בו ט' באב, משפט המתחיל במילה "איכה". חז"ל קישרו בין שלש הפעמים האלה, וכך דרשו בתחילת מדרש איכה רבתי: שלשה נתנבאו בלשון איכה - משה, ישעיה וירמיה. משה אמר (דברים א) **איכה אשא לבדי**, ישעיה אמר (ישעיה א) **איכה היתה לזונה** "איכה היתה לזונה", ירמיה אמר **איכה ישבה כָּדָר** "איכה ישבה בדד". א"ר לוי משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין, אחד ראה אותה בשלותה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלותם ואמר איכה אשא לבדי טרחכם, ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר איכה היתה לזונה, ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר איכה ישבה בדד.

אפשר היה להבין שכונת חז"ל היא לערוך השוואה בין מצבם הגבוה של ישראל בימי שלוותם, לבין השפל שאליו הגיעו לקראת החורבן ולאחר החורבן. לפי זה דברי משה "איכה אשא לבדי" יש להם משמעות חיובית, כלומר - כיון שה' אלוקיכם הרבה אתכם ככוכבי השמים לרוב לכן אין בכוחי לשאת את משא ההנהגה לבדי. כך נראה מדברי חז"ל בפתיחתא לאיכה רבתי (פסקה יא): **"אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א) איכה אשא לבדי, ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים איכה ישבה בדד"**. אולם מנהגינו הוא לקרוא את שלש הפסוקים האלה, גם את הפסוק "איכה אשא לבדי", בניגון עצוב, ניגון של מגילת איכה, מלמד אולי אחרת.

על דברי משה "ואומר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם" שאלו חז"ל במדרש (דברים רבה פרשה א, פסקה י'): **"באיזו עת?"**, וענו על כך: **"ר' יוחנן אמר בעת יתרו, מניין? שכך כתיב (שמות יח) כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך, ר' חייא אמר בעת מתאוונים שנא' (במדבר יא) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה... האנכי הריתי וגו' (שם)".** ניתן להבין את הדבר השלילי בזמן המתאוונים, שם נוצר צורך למנות זקנים שישאו עם משה במשא העם כתוצאה מתלונותיהם של ישראל. מינוי הזקנים הוא בגלל חוסר היכולת של העם להתאים את עצמם אל מדריגתו הגבוהה של משה רבינו. אך מה שלילי בזמן יתרו? הרי בזמן שמשא קיבל את עצת יתרו למנות שופטים, ישראל היו במעלתם, הם באו בהמוניהם אל משה לדרוש אלקים, ומתוך כך נוצר הצורך

השבת נקרא את פרשת דברים הנקראת תמיד לפני תשעה באב. חז"ל "דאגו" לכך שפרשת דברים תיקרא לפני תשעה באב. שכן **פרשת דברים מציגה בפנינו את שורש החורבן**. משה בנאומו פותח ומוכיח את העם על מעשיו תוך ציון המקומות בהם הכעיס העם את הקב"ה. רש"י בעקבות המדרש מסביר **"לפי שהן תוכחות ומנה כאן את כל המקומות ביחד שהכעיסו לפני המקום בהן. לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודם של ישראל"**. רש"י מדגיש את ההתייחסות לכבודם של ישראל וגם במצוות התוכחה יש דרך איך לומר את הדברים. אך למרות שמשא צימצם ולא פירט את חטאי ישראל, יש אירוע אחד המופיע בפירוט, ולא רק שהאירוע מופיע בפירוט אלא מופיעים בו ביטויים מעוררי תמיהה. **וְלֹא אֲבִיתֶם לְעֵלֹת וְתַמְרוּ אֶת־פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם:** ביטוי חריף "להמרות את פי ה'" המופיע כאן כביטוי מפורש לחטא. משה ממשיך ואומר כי בגלל חטא זה הוא נענש **גַּם־בְּלִי הַתְּאֲנֹף ה' בְּגַלְלֵכֶם לְאֹמְרֵי גַם אֲתָהּ לֹא תִכֹּא שָׁמַי:**

על כך מקשה אור החיים הקדוש: הרי אנחנו יודעים שמשא נענש בגין חטא מי מריבה. **"ולא מצינו שהתאנף ה' על משה בעוון המרגלים"**. גם מפרשים נוספים התחבטו בפסוק זה שהרי לא מצינו שמשא לא נכנס לארץ בגלל חטא המרגלים. אור החיים הקדוש יורד לענין פנימי ומהותי הרבה יותר ומסביר שאכן בגלל חטא המרגלים לא נכנס משה לארץ, והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל (תענית כ"ט). שאמרו בפסוק (במדבר י"ד א') **ויבכו העם בלילה וגו'**, קבעו בכיה לדורות כי ליל תשעה באב היתה שבו נחרב הבית, ואמרו עוד (סוטה ט'). שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב שאין אומה ולשון נוגעת בו, ואמרו עוד (מדרש תהלים עט) בפסוק **מזמור לאסף אלהים באו גוים וגו'** וזה לשונו: קינה מבעי ליה. (=היה צריך לומר קינה ולא מזמור) אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים, מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנוזר ויחר אף ה'... ויהיה כליונם (=של ישראל) במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר, ...כי אם לא היה עוון המרגלים והיו נכנסים אפשר שהיה נכנס משה עמהם, והגם שיבנה בית המקדש, אין מיחוש כי לא נתגבר בחינת הרע והיו עומדים בצדקם בארץ, אלא מאמצעות עוון מרגלים גברה יד רשעה וידע ה' כי לא יעמדו בצדק... ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה, כבר כתבתי שם שאם משה היה מקדש שמו יתברך היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים באמצעות קידוש ה' הגדול והיה ה' מתיר

למנות שופטים שגם הם מקבלים את השראתם ממשה, "את הדבר הקשה יביאון אל משה".

נראה שגם מינוי השופטים בזמנו של יתרו, למרות שהיה מעשה חיובי, לא היה נקי מהשפעות שליליות. השפת-אמת רואה בזה שורש שגרם אח"כ למשברים בחיי האומה. עצם העובדה שעם ישראל התרחק מהשגחתו הצמודה של משה, שנשאר לטפל רק בעניינים הקשים, גרמה למחשבה שאפשר לשלוח אנשים שיתורו את ארץ כנען, ולא לסמוך רק על נבואתו של משה. לכן, אולי, משה מאשים גם את עצמו, ואומר כי בגלל זה הוא לא נכנס לארץ.

=====

אחד מאירועי החורבן הקשורים לתשעה באב הוא הסיפור הנקרא "עשרת הרוגי מלכות". מדובר באירוע בו מנהיגי העם היהודי מוצאים להורג על ידי הרומאים במיתות שונות ומשונות, כל אחת אכזרית יותר מהשניה. תיאור הוצאתם להורג של גדולי ישראל מובא במספר מקורות, מדרשים ועוד. המקור הידוע והמוכר ביותר הוא קינה הפותחת במילים "אלה אזכרה" הנאמרת בתשעה באב על ידי חלק מקהילות ישראל. הבסיס לתיאור הוא דיון משפטי - הלכתי על עונשם של בני יעקב שמכרו את יוסף ולא קיבלו על כך עונש. זו הסיבה מדוע היה צורך להגיע אל המספר עשר - כדי להתאימו למספר בני יעקב שהשתתפו במכירת יוסף. בדיקה של שלל המקורות המתארים את האירוע מגלה כי רשימת עשרת ההרוגים אינה זהה בין המקורות השונים. ברשימות שונות מוזכרים חכמים שונים.

כמו כן מסתבר כי נסיון לאתר את הכרונולוגיה של האירוע, כלומר מתי הוא התרחש, מגלה כי מדובר באירוע מתמשך שהתפרש על פני עשרות שנים. זאת, למרות העובדה שלעיתים נדמה לנו כי גדולי ישראל שהוצאו להורג נלכדו על ידי הרומאים בזמן אחד והוצאו להורג אחד אחר השני, במועד סמוך. כמו כן ניתן להראות כי רוב החכמים המוזכרים ברשימה פעלו במרחב הגליל בזמן הוצאתם להורג, ולא רק זאת, אלא שההוצאה להורג היתה לפני מרד בר כוכבא ולא במהלכו. כפי שהראיתי במספר הזדמנויות, הגליל סער בעשור שלפני מרד בר כוכבא, ובמסגרת הפעילות נגד הרומאים הוצאו גדולי ישראל להורג.

אחד החכמים המוזכרים ברשימה הוא רבי חוצפית המתורגמן, **קוֹנְנוֹ קְדוּשִׁים עִם לֹא אֶלְמָן / כִּי עַל דָּבָר מוֹעֵט נִשְׁפָּד דָּמָן לְקִדְשׁ שְׁם שְׁמַיִם מְסֻרוֹ עֲצָמָן / בְּהַרְיַת רַבִּי חֲצִפִּית הַמְתַּרְגְּמָן** תנא בן דור יבנה שהיה ה"דָּבָר" של רבן גמליאל. אנו פוגשים אותו במחלוקת המפורסמת על תפילת ערבית רשות או חובה,

בין רבן גמליאל לבין רבי יהושע. אנו יודעים שרבן גמליאל הלך לעולמו בשנת 115 לספירה לערך, כלומר רבי חוצפית סיים את תפקידו. מה הוא עשה בשנים לאחר מכן? והנה בשנים שלפני מרד בר כוכבא אנו פוגשים אותו בפגישות מחתרניות בציפורי. **מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין אצל ר' אליעזר בן עזריה חרש בציפורי ר' חוצפית ור' ישכב ור' חלפתא ור' יוחנן בן נורי** (תוספתא מסכת כלים פ"ב ה"ב). מעניין ששנים ממשותפיה הפגישה שהתקיימה "חרש" בציפורי, מופיעים ברשימת החכמים שהוצאו להורג על ידי הרומאים. ניתן להניח כי הדברים קשורים.

מקור המתאר את הסיבה לכך שאלישע בן אבויה החליט לחטוא ולכפור בעיקר, מסביר כי "אחר", ראה את לשונו של רבי חוצפית מתגוללת באשפה (בבלי חולין קמב ע"א), או במקור אחר נגרת על הרצפה (בבלי קידושין לט ע"ב). הדבר הביא אותו לשאול: **פה שהפיק מרגליות ילחך עפר?** אי ההבנה של העונש הביאה אותו לחטוא ולכפור בעיקר. היכן יכול היה אלישע בן אבויה לראות את לשונו של רבי חוצפית? אנו יודעים שאלישע בן אבויה הוא איש הגליל, ואנו שומעים עליו בטבריה. ניתן להניח כי הגליל הוא המקום בו ראה את לשונו של רבי חוצפית.

בתיאור הוצאתו להורג המופיע באחד המקורות המאוחרים אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עשרה הרוגי מלכות עמוד 443 אנו מוצאים הליכה בדרכו של רבי עקיבא: **ואחריו הוציאו את ר' חוצפית המתורגמן, אמרו עליו שהיה בן מאה ושלושים שנה כשהוציאוהו ליהרג, והיה יפה תואר ויפה מראה, ודומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו בחיך אדוני תרחם על הזקן הזה, אמר הקיסר לר' חוצפית בן כמה שנים אתה, א"ל בן מאה ושלושים שנה לבד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שימלא יומי. א"ל הקיסר מה לך שתמות היום או למחר, אמרו לו כדי שאקיים עוד שתי מצוות, א"ל איזו מצוה אתה רוצה לעשות, א"ל לקרוא ק"ש ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד . . .** רבי חוצפית מוצא להורג מכיוון שהוא רוצה לקדש שם שמים ולקבל עול מלכות שמים בקריאת שמע. נראה כי רבי חוצפית הולך בשיטתו של רבי עקיבא, וכנראה גם בדרכו בענין המלחמה ברומאים. מעניין לראות כי רבי עקיבא הוא שתיאר את רבי חוצפית בדרשתו **יפיפת מבני אדם הוצק חן בשפתותיך (תהלים מה, ג), שהיה יודע בע' לשונות ותפשוהו והרגוהו.** (פסיקתא זוטרתא שיר השירים פרק א סימן ג). המטייל היום בדרכי הגליל פוגש את קברו של רבי חוצפית, המוזכר בספרות הנוסעים במאות השנים האחרונות, ליד הכניסה לבית העלמין החדש בצפת, בשביל היורד לכוון נחל עמוד.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדרך במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>